

19. YÜZYIL AMERİKAN ŞİİRİNDE DEVRİMCİ BİR KADIN ŞAİR: EMİLY DİCKINSON ŞİİRLERİNDE TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ

Özlem KARAGÖZ GÜMÜŞÇUBUK¹

Öz

Emily Dickinson on dokuzuncu yüzyıl Amerikan edebiyatının en ünlü şairlerinden biridir. Her ne kadar kendisi beyazlar giyen ve kendisini odasına kapatıp şiirler yazan bir Amerikalı kadın şair olarak hatırlansa da Dickinson aynı zamanda yazdığı şiirler ile Amerikan edebiyatında başka şairlere ilham olmuştur. Bunun yanı sıra, yazdığı şiirler ile on dokuzuncu yüzyılda ortaya çıkan feminist kadın hareketine de verdiği destek şiirlerinde fark edilir. Şiirlerinin genelinde kimlik, kendini ifade etme, toplumsal beklentiler gibi temalar ön plana çıkar. Ancak, bu makalenin amacı, Dickinson şiirlerinde on dokuzuncu yüzyılda ortaya çıkan feminist harekete referansla, toplumsal cinsiyet rollerini şiirlerinde kullandığı dil ile toplumsal cinsiyet rollerini yıkmaya çalışması, geleneksel evlilik kurumunu sert bir şekilde eleştirmesi ile ve son olarak kadınlara atfedilen ve patriarkal düzen tarafından “önemsiz” ev işleri olarak algılanan görevlerin kadınlar tarafından nasıl da yaratıcı bir eyleme dönüştüğünü irdelemektir. Bunun yanı sıra, Dickinson’ın şiirlerinde pek çok kez örneklendirdiği gibi patriarkal erkek söylem tarafından önemsiz ya da hor görülen dikiş-nakış gibi işlerin, kadının yaratıcı ve yoktan var etme gücünü gösteren en önemli örneklerden biri olarak şiirlerinde karşımıza çıkar. Sonuç olarak bu makalenin amacı, Dickinson’ın kadın kültürünü eşsiz bir şekilde gözlemleyip, eşsiz bir şekilde şiirlerine yansıtan Dickinson’ın on dokuzuncu yüzyıl toplumsal cinsiyet rolleri hakkında eleştirisini gözler önüne sermektir.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Şiir, Cinsiyet rolleri, On dokuzuncu yüzyıl

A REVOLUTIONARY WOMAN POET IN THE 19TH CENTURY AMERICAN POETRY: GENDER ROLES IN THE POEMS OF EMILY DICKINSON

Abstract

Emily Dickinson is one of the most famous poets of nineteenth-century American literature. Although she is remembered as an American woman poet who wore white and locked herself in her room and wrote poems, Dickinson also inspired other poets in American literature with her poetry. In addition, her support for the feminist movement for women that emerged in the nineteenth century is evident in her poetry. Themes such as identity, self-expression, and social expectations are prominent throughout her poetry. However, the aim of this article is to examine how Dickinson’s poems, with reference to the feminist movement that emerged in the nineteenth century, attempts to subvert gender roles through the language she uses in her poetry, her harsh criticism of the traditional institution of marriage, and finally, how the tasks attributed to women

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Ege Üniversitesi, ozlem.gumuscubuk@ege.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3214-9446

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 07.10.2024

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 08.12.2024

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 58-73

Araştırma/Research

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1562803>

and perceived by the patriarchal order as “unimportant” household chores are transformed into creative acts by women. In addition, as Dickinson exemplifies many times in her poems, tasks such as sewing and embroidery, which are considered unimportant or despised by patriarchal male discourse, appear in her poems as one of the most important examples of the creative power of women and the power to make something out of nothing. In conclusion, the aim of this article is to analyze the unique observation of women culture offered by Dickinson and her unique reflection on nineteenth-century gender roles in her poetry.

Keywords: Woman, Poetry, Gender roles, Nineteenth century

Giriş

Ataerkil toplumlarda, toplumsal cinsiyet rolleri kadınları evin içine hapsedmiştir. Eski çağlardan beri süregelen ataerkil toplumların bu özelliği on dokuzuncu yüzyılın baskın düşünce yapısı olmaya devam etmiştir. Çağlar boyunca kadınlar ötekileştirilmiş ve ikincil olarak tanımlanmıştır. Tarih, maalesef kadınlar hakkında cinsiyetçi söylemlerle doludur. Örneğin Platon, *Devlet* adlı eserinde “Hiçbir insan işi biliyor musun ki, onda erkek her bakımdan kadından üstün olsun! Dikiş dikmekten, çörek pişirmekten, salça yapmaktan söz edip vaktimizi kaybetmeyelim. Kadınlar bu işleri iyi becerir, bunlarda kadınlarla yarışa girmek gülünç olur.” (Platon, 2006: s.180) şeklinde tasvir etmesi veya aynı eserde kadın ile erkek arasında hiçbir şekilde iki cinsin birbirine eşitlenmeyeceği bir farktan söz etmektedir: “Ama görürsek ki, aralarındaki ayrılık sadece kadının doğurması, erkeğin de tohum salmasından başka bir şey değildir, üstünde durduğumuz konuda kadınla erkeğin ayrılığını hesaba katmayacağız.” (2006: s.179). Ayrıca, Mary Wollstonecraft’ın *Kadın Haklarının Gerekçelenirilmesi* başlıklı eserinde ise Rousseau’nun kadınların toplumdaki konumlarının kısıtlanması gerektiğine ve kadınların toplumdaki konumlarının erkekler tarafından sınırlandırılması gerektiğine şu satırlarda değinmektedir:

Rousseau, bir kadının hiçbir koşulda kendisini bağımsız hissetmesine izin verilmemesi gerektiğini söylüyor; onun görüşüne göre, kadın doğal kurnazlığını kullansın diye, korkutularak yönetilmeli ve erkek ne zaman rahatlamak istese, ona tatlı bir arkadaşlık sunacak alımlı bir nesne olsun diye, koket bir köleye dönüştürülmeli. Rousseau, doğaya dayanarak geliştirdiğini iddia ettiği savlarını daha da ileri götürür ve tüm erdemlerin temelini oluşturan doğruluk ile cesaretin yayılmasında belli sınırlar gözetilmesi gerektiğini, çünkü kadınlar söz konusu olduğunda yılmaz bir şekilde verilmesi gereken erdem in itaat olduğunu söyler. (Wollstonecraft: 2007 s..39)

Amerikan toplumu, on dokuzuncu yüzyıl toplumsal cinsiyet rollerini kapsayan yapısı dar görüşlü ve baskıcı yapıyı devam ettirmek üzerine bir toplumsal söylem kurgulamıştır. Fakat, kadın hareketinin katkısıyla, Amerikan yazınında pek çok kadın yazar bu baskıcı ve kadınları evin içine

hapseden söyleme ya da dayatmaya edebiyatın yaratıcı gücüyle tepki göstermiş ve toplumsal cinsiyet rollerini alt üst edecek kadar güçlü eserler yaratmışlardır. Emily Dickinson'ı on dokuzuncu yüzyıl kadın yazarlardan ayıran en önemli unsurlardan biri de Dickinson'ın sadece şiir türünde üretmiş olmasından kaynaklanır. Hatta Gilbert ve Gubar (1979: s.582) yazarın sadece şiir türünde yazıyor olmasını “şeytani açıdan en iddialı, cüretkâr ve bu nedenle kadınlar için edebi tarzlar arasında güvencesiz bir tür” olarak tanımlarken aslında Dickinson'ın şiir türünde yazan bir kadın şair olması nedeniyle cesaretine atıfta bulunurlar. Bu makalenin amacı, Amerikalı kadın şair Emily Dickinson'ın şiirlerinde toplumsal cinsiyet rollerine nasıl direndiğini ve kadınlara evlilik, kadınlık ve kadınlara atfedilen “kadın işleri” ya da “ev işleri” olarak adlandırabileceğimiz toplumsal cinsiyet rollerine şiirleri aracılığı ile nasıl tepki verdiğini örneklendirmektir.

1. Tarihsel Ardalın

Emily Dickinson'ın şiirlerinin ne kadar değerli bulunduğu, aslında on dokuzuncu yüzyılın kültürel yapısıyla açıklanabilir. Dönemin politik durumu gereği, İç Savaştan hemen önce ve İç Savaş sırasında azalan, ancak Savaş sonrası dönemde tekrar başlayan feminist söylemler Dickinson'ın şiirinde önemli bir etkiye sahiptir. Reynolds'a (1988: s.387) göre Amerikan kadın yazını 1800 ile 1860 yılları arasında kadın yazarlar, hedef kitlesi kadın okuyucular olan pek çok roman ve şiir üretti. Bu eserlerin pek çoğu duygusal ve muhafazakârdı. Örneğin, Fenny Fern'ün 1853 yılında yazdığı “Kocalar Nasıl Yönetebilir²” başlıklı hikayesinde, evli bir kadının, eşinin isteği üzerine bir kadın arkadaşıyla görüşmeyi bırakıp kocasına itaat etmesi üzerine kuruludur. Başka bir örnekte ise, Catherine Beecher tarafından 1842 yazılan “Amerikan Kadınının Tuhaf Sorumlulukları³” başlıklı makalede, kadınlara hem kocalarına hem de toplumun genel yapısına itaat etmeleri gerektiği vurgulanmakta ve Amerikan toplumunun bu şekilde ileriye gidebileceği savunulmuştur. Hatta bu eserler, domestik olma kültü diye tarif edebileceğimiz, kadınlara dindarlık, saflık ve pasiflik gibi “nezaket erdemlerini” aşlamıştır (Reynolds, 1988: s.337). Bu dönem aynı zamanda, “annelik” kavramını kutsallaştırmış ve kadının birincil görevinin evinde çocuklarına bakması olduğunu öğütlemiş ve bunun dışında kadına kamusal alanda herhangi bir rol vermemiştir. Yani, on

² Fanny Fern, “How Husbands May Rule,” kısa hikaye, 1853.

³ Catherine Beecher, “Peculiar Responsibilities of American Women,” makale, 1842.

dokuzuncu yüzyılda Amerikan kadını için sınırlar keskin bir şekilde çizilmiş ve kadın için “makbul” olan ev hayatıyla sınırlandırılmış bir yaşamdır.

On dokuzuncu yüzyıl kadın edebiyatında domestik yazın evlilik kurumunu kadınlara cenneti vadeden bir kurum olarak betimlerken, diğer bir taraftan ise edebiyat aracılığıyla kadınların seslerini daha çok dile getirmek isteyen kadın yazarlar, evlilik konusunda daha karamsar bir bakış açısına sahiptir. Bu bakış açısına göre “evlilik, eşitlik söz konusu olmayan bir anlaşmaydı ve beraberinde ekonomik yoksunluk ve kişisel hakların yitirilişi gibi durumları beraberinde getiriyordu” (Reynolds, 1988: s.422). Buna ek olarak, Emily Dickinson’ın hem özel hayatında hem de şiirlerinde en çok tekrar eden mekânın ev olması olağandır. Çünkü Dickinson kendi hayatında da zamanının çoğunu odasına kapanmış bir şekilde şiir yazarak geçirmiştir. Baldi’ye (1960) göre, “şiirlerinde kendini güvende hissedebileceği tek dünya olarak eve sığınması da şaşırtıcı değildir. Bu onun şiirinin en çarpıcı özelliğidir ve şiir dilini iyisiyle kötüsüyle en çok etkileyen ruh halidir” (s.441). Ayrıca, on dokuzuncu yüzyıl koşullarında kadından beklenen evinde ya da domestik ev ortamında eşine itaat etmesi ve başka bir olasılık sorgulamadan koşulsuz mutlu olmasıdır.

Bu tartışma çerçevesinde önemli bir ayrıntı da şudur; Amerikalı kadının toplumsal yapı içerisindeki domestik hayata kısıtlanmış durumunun ve kadına yönelik geleneksel ataerkil beklentilerin, modern Amerikan hayatı ile özdeşleşen yirminci yüzyılda bile değişmediği görülmektedir. Birinci ve İkinci Dünya Savaşı sırasında, erkeklerin cephede olmaları yüzünden, ekonomik ve kamusal üretimde ihtiyaç duyulan işgücü nedeniyle kadınların fabrikalarda çalışmaları ya da 1920’li yıllarda “Jazz Age/ Roaring Twenties” rüzgarıyla kamusal alanda erkek bireyler ile birlikte eğlenebilen ve özgürleşen kadın figürlerinin ortaya çıkması ne yazık ki kadınların toplumsal cinsiyet rollerinden ve bu rollerin getirdiği beklentilerden kurtulmasını sağlayamamış, gelip geçici trendler ya da yüzeysel imgeler olarak kalmışlardır.

Örneğin, Z. Asya Altuğ 1950’li yıllarda kadınlara yönelik çıkartılan belli başlı Amerikan dergi ve magazinlerindeki reklamları incelediği “Selling Remedies for Feminine Fear⁴” adlı çalışmasında çoğu reklamın baskın bir biçimde kadınlarla ilgili geleneksel mitleri cilalayıp yeniden pazarladığını ifade etmektedir. Bu tür reklamlar stratejilerini ya domestik görevlerini beceri ile yerine getirdiği için takdir edilmeyi ve ödüllendirilmeyi hak eden ideal kadın tiplemesi, ya da tam tersi “beceriksiz” ve

⁴ Tr: “Kadınlara Özgü Korkulara Deva Satışı.”

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 07.10.2024

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 08.12.2024

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 58-73

Araştırma/Research

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1562803>

“umursamaz” olduğu için kaybetmeyi hak etmiş kadın tiplmesi karşılığı üzerinden kurgulamıştır (2003: s.154). Yirminci yüzyıldaki modernleşmeden kadınların payına düşen daha çok domestik işleri kolaylaştıran ev aletleri, yeni ama feminen giyim kuşam stilleri, ya da çeşitli kozmetik ürünler gibi aslında onun toplumdaki geleneksel konumunu pekiştiren ve tekrarlayan unsurlardır. “Dönemin reklamlarındaki “modern” kadın imgesi, becerikli ev kadını, şefkatli ve ilgili anne, sadık eş ve hem iffetli hem zarif görünme konusunda titiz olmak gibi on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllarda egemen olan Viktoryen ideallere sıkıca bağlı kalmaktadır” (Altuğ, 2003: s.156).

Emily Dickinson denince, en çok bahsedilen konulardan biri de Dickinson’ın kendisini toplumdan izole edip uzun süre odasına kapanıp şiir yazmasıdır. Bu durum bir zorlama değil, tam aksine Dickinson’ın kişisel tercihidir. Dickinson’ın yazdığı 1775 şiirin 1098 adedini 1858 ile 1866 yılları arasında yazdığı dikkate alınır (Boisseau, 2001: s.185), bu dönem hem Dickinson’ın üretimi açısından hem de Amerikan kadın edebiyatında üretilen eserlerindeki artış bakımından en üretken dönemlerden biridir. Dickinson’ın on dokuzuncu yüzyıl Amerikan toplumunun koşulları göz önünde bulundurulduğunda her ne kadar üst-orta sınıf bir aileye mensup ayrıcalıklı beyaz bir kadın olarak görsek de on dokuzuncu yüzyıl Amerikan toplumunda “kadın olmak” çeşitli sınırlandırmaları veya yasakları beraberinde getiriyordu. Örneğin, Caroline Dall’ın 1855 yılında kadın hakları üzerine Massachusetts’te yaptığı bir konuşmada evlilik içinde erkeklerin kadına karşı herhangi bir olumsuz davranışının hukuki olarak bir bağlayıcılığı olmadığını belirtmiş, ayrıca kadının evlilik öncesi edindiği gayrimenkuller evlendikten sonra erkeğe ait sayılmıştır. Bu yasalar dahilinde belki de en ağır olanı evlilikten sonra kadının “yasal varlığını kaybettiği ve kendi ile ilgili kararları bile verememesidir” (Glover, 2017: s.7).

Günümüzde, Emily Dickinson şiirlerini tekrar okuduğumuzda, pek çok okuyucu şairin adaletsizliğe karşı ne kadar duyarlı olduğunu ve toplumsal hatalara meydan okuma cesaretini gösterdiğini ve bunları yaparken ne kadar yetenekli bir şair olduğunu fark eder. Glover’a (2017) göre, bu kadar başarılı bir şair olmasının sebebi “kölelik ve savaş gibi belirli sosyal sorunlardan göreceli olarak izole olması, çalışmalarını şekillendirdi ve belki de toplumun adaletsizliğinden etkilenen pek çok kişiden daha hassas ve daha umutlu olmasını sağladı” (s.7). Diğer bir bakış açısına göre de Emily Dickinson’ın dönemin diğer kadın yazar ve şairler arasından sıyrılmasının nedenlerinden biri de “kadın kültürünü eşsiz bir şekilde gözlemlemesi, kadınlara sunduğu rolleri

araştıran, sanatsal ve felsefi amaçları şiirsel bir doruğa ulaştırmak için çabalamasından kaynaklanır” (Reynolds, 1988: s.419).

2. Toplumsal Cinsiyet Roller

Emily Dickinson şiirlerinde, kullandığı dil ile toplumsal cinsiyet normlarını nasıl yıkmaya çalıştığını ve ayrıca şiirlerinde nesnelere kişiselleştirerek cinsiyet kavramını nasıl tartışmaya açtığını ve yine şiirlerinde çoğu anlatıcıyı herhangi bir cinsiyetle özleştirmemesinden anlayabiliriz. Glover’a göre, “sadece kadınlara değil, tüm ihmal edilenleri, toplumsal cinsiyet kategorilerine uymayanları mağdur etmeye çalışan kurumlara başkaldırmayı” (2017: s.7) amaçlamaktadır.

Dickinson, şiirlerinde kadın bedeninin ve cinselliğin gerçekten kendisine ait olmadığını sık sık şiirlerinde vurguladığı belli başlı temalardan biridir. Evlilik kurumunu en sert şekilde eleştiren kadın şairlerden biridir çünkü kendisinin ve on dokuzuncu yüzyıl kurallarına göre kadının kimliği ve bedeni hakkında söz söyleme ya da karar verme yetkisi kocasına aittir. Bu nedenle, Dickinson şiirlerinde kimi zaman dolaylı, kimi zaman açık bir şekilde evlilik kurumunun dayattığı toplumsal cinsiyet kurallarını eleştirir. Dickinson’ın bu konu ile ilgili yazdığı en çarpıcı şiirlerinden biri 1072 numaralı şiiridir⁵.

O ilahi rütbe_benim!
“Karısı” _ yok ki işaretim!
Bu keskin rütbe _ sunulmuş elime_
Calvary’e imparatoriçe!
Krallara layık_ taç hariç her_şey var!
Söz kesilmiş_ayıp bayılmadan
Tanrı gönderir bize kadınları_
Lal taşını _ lal taşına _ tutarsan_
Altını _ altına
Doğar _ duvak takar _ sonra da kefen _
Bir gün içinde_
Üç zafer
“Kocam” der kadınlar _ ağız dolusu_

⁵ Bu makalede kullanılan Emily Dickinson şiirlerinin Türkçe çevirilerinin tamamı Prof. Dr. Ayşe Lahur Kırtunç’un *Rütbesi: Yalnızlık Emily Dickinson’ın Şiirlerinden Seçmeler* isimli kitabından alınmıştır.

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 07.10.2024

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 08.12.2024

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 58-73

Araştırma/Research

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1562803>

Melodiyi okşayarak_

Bu mu yani _ yolu? (Dickinson, 2009: s.141)

Dickinson'ın bu şiirinde söz konusu kadın, “efendisi” yani kocası tarafından yönetilmeyi kabul etmez ve bu kadın kendi kendine hükmetmeyi tercih eder. Bu şiir ile şair, geleneksel evlilik anlayışına sert bir şekilde karşı çıkar çünkü kadınların evlilik sözleşmesiyle “kadınlıklarının” yitirdiklerine inanır ve bunu “Doğar/Duvak takar/sonra da kefen” sıralamasıyla kadınların evlilik kurumuyla birlikte daralmış ya da kısıtlanmış dünyalarını gözler önüne serer. Dickinson'ın bu şiiri yine on dokuzuncu yüzyıl toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında, bir kadının evliliği ya da şiirde belirtildiği şekliyle duvak takması, hayatındaki iki büyük olayın yani doğum ve ölümün aşağı yukarı ortasında yer almaktadır. Görüldüğü üzere, bu üç olayda da kadın doğduğunda vaftiz töreninde, evlilik töreninde ve en nihayetinde kefeni de beyazdır. Dickinson'a göre bir erkeğin “karısı” olmak, kadın olmanın yani benliğinin ölümüdür. Reynolds (1988) da benzer bir şekilde bu fikri destekler ve Dickinson'ın şiirlerinde evlilik kurumunu “kendi kendine yetebilme gücünü kaybettiren” (1988: s.423) bir kurum olarak tarif eder. Dolayısıyla, bu şiirin konusu olan kadın on dokuzuncu yüzyıl normlarını ya da beklentilerini alt üst eden bir statüye kavuşur. Bu konum herhangi bir erkeğin boyunduruğuna girmemiş yani bir erkeğin “karısı” olmadan sadece kadın olmaktır.

Makalenin başlığında Dickinson'ı “devrimci” diye tanımlanmasının sebeplerinden biri de kadın cinselliği hakkında zamanının çok ötesinde, on dokuzuncu yüzyılın geleneksel bakış açılarını sarsacak fikirler ortaya koymasından kaynaklanmaktadır. Örneğin, Dickinson'a göre kadın ve cinsellik kavramları hakkında “yasak olarak kabul edilmesine rağmen, zevk alınması gerektiğini ve bunun kadın bedeninin bir ihtiyacı” (Glover, 2017: s.8) olduğunu vurgular. Bu alıntıdan da anlaşılacağı üzere, Dickinson, on dokuzuncu yüzyılda, toplumun kadınlara uygun gördüğü kuralların ya da beklentilerin çok ötesine geçmiş ve şiiri ile de bu cesareti göstermiş sayılı Amerikalı kadın şairlerden biridir. Emily Dickinson'ın şiirlerinde kadınların cinselliklerini deneyimlemeleriyle ilgili çeşitli semboller kullanarak, şiirlerinde cinsellik var olsun diye değil, toplumsal cinsiyet kurallarına karşı bir isyan olarak kullanır. Ayrıca, Dickinson'ı devrimci bir şair yapan özelliklerden biri de “bir kadının erkeğin yardımı olmadan cinsel zevk sağlayabilecek kendi benliğinin farkında olması, onu kutsaması düpedüz devrimcidir” (Glover, 2017: s.8). Dickinson'ın 754 numaralı şiirinde kadınların cinsel kimliklerine göndermeler bulunmaktadır ve tam da on dokuzuncu yüzyıl

Makale Gùnderim Tarihi/Received Date: 07.10.2024

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 08.12.2024

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 58-73

Araştırma/Research

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1562803>

anlayışının tersine kadınların sadık, uyumlu ya da itaatkâr gibi görünse de aslında güçlü bir eleştiri içerir:

Dolu bir tüfek gibi_
Dayalı durdu hayatım köşelerde
Bir gün sahibim geçerken gördü_ tanıdı_
Ve götürdü beni beraberinde_

Kimi gün geyik avlarız birlikte_
Kimi gün gezeriz ormanlarda egemen_
Sahibim adına konuştuğumda_
Yanıt verir dağlar hemen_

Gülümsersem ben eğer, latif bir ışık
Aydınlatır vadiyi_
Sanki Vezüv'lü bir yüz
Belli eder keyfini_

Gün bitip gece olunca
Sahibimin başını korurum_
Öyle rahat ettiririm ki onu
Kuř tüyünden yastığı olurum_

Onun düşmanının ölümcül düşmanıyım _
Sarı gözümü üstüne yönelttim mi
Veya güçlü parmağımı
Kıpırdamaz artık hiçbiri_

Gerçi ben daha uzun ömürlüyüm ama
O daha uzun yaşamalı bana göre _
Çünkü öldürmeye gücüm var,
Ama gücüm yok ölmeye _ (Dickinson, 2009: s.101)

Dickinson'ın bu şiiri yine on dokuzuncu yüzyıl normlarına göre gayet devrimci imgelerle doludur. Örneğin şiirin ilk satırında kendisini geleneksel olarak erkeklığe atfedilen ya da fallik bir

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 07.10.2024

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 08.12.2024

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 58-73

Araştırma/Research

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1562803>

imge olarak tanımlayabileceğimiz bir tüfek olarak tanımlamaktadır. Dolayısıyla, geleneksel kadın kimliğinden uzaklaşırken, sahip olunan bir eşya ya da efendisinin elinde bir silah olmaya devam etmektedir. “Gün bitip gece olunca / Sahibimin başını korurum” satırından da anlaşılacağı üzere, sahibinin emrinde olduğunu ve ona itaat ettiğini ifade etmektedir. Geleneksel olarak erkeksi bir rol üstlenmiş olsa da sevgilisiyle neredeyse efendi-köle benzeri bir ilişki içindedir. Fakat burada önemli olan nokta, kadının kimliğini nasıl tanımladığıdır, hala erkeklere tabiyken, kendisini toplumun ondan beklediğinden daha az kadınsı olarak betimler. Özellikle şiirin ikinci kıtasında “biz” zamirini kullanır ve kendisini erkek sahibisiyle eşitler. Ayrıca, güçlü ve erkeksi sözcükler kullanarak hem bir tüfek olarak betimler hem de kendi gücünü vurgular. “Kimi gün geyik avlarız birlikte” dediği satırda ise, özellikle dişi bir hayvanın (doe kelimesi dişi geyik demektir) avlanması ilginçtir çünkü burada avlanan sadece bir dişi geyik değil aynı zamanda kadın kendi dişiliğini de öldürmektedir. Sonuç olarak, Dickinson’ın bu şiirinde de görüldüğü üzere, Dickinson hem insan olarak hem de şair olarak toplumsal cinsiyet rollerine meydan okumaktadır.

Yukarıda bahsettiğimiz örneklerden de anlaşılacağı üzere, on dokuzuncu yüzyılın toplumsal beklentilerine karşın, Dickinson kullandığı imgelerle, kadınların cinselliklerini, kimliklerini ve haklarını ataerkil düzenden geri almayı savunur. Fakat, bu dönem, kadınlara bu hakları vermek yerine kadınların cinsel hazzı dillendirmesi bile günah sayılmış ve kadının aşağılanması neden olmuştur. Makalenin önceki kısımlarında belirtildiği gibi kadınlar evlendikten sonra kocalarına ait sayılırdı. Bu dönemde kadınlar resmen “bekâretlerini, bireyselliklerini, mülkiyet haklarını ve kadın olarak benliklerini evlilik kurumuna feda ettiler” (Glover, 2017: s.9). Toplumsal cinsiyet rolleri gereği, bir kadın ancak evlendikten sonra “kadın” olur, fakat bunun karşılığında onu kadın yapan birtakım yetilerden vazgeçmek zorunda bırakılmıştır. Vazgeçilen yetilerden bazıları kendi kararlarını verebilme yetisi ve bireysel ve cinsel kimliğinden vazgeçmek zorunda bırakılmasıdır ve bu durum Dickinson’ın şiirlerine hayal kırıklığı olarak yansımaktadır. Dolayısıyla, toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında Dickinson, en sert eleştirisini evlilik kurumu üzerinden yapar.

Dickinson şiirlerinin bir özelliği de toplumsal cinsiyet rollerini sert bir şekilde ve ustalıkla eleştirmesinin dışında, kadınların mağduriyetini tartışmaya açmasıdır böylece Dickinson toplumun dayattığı kadınlar üzerinde baskı kuran kurallara karşı direnç gösterir. Şiirlerinin çoğunda Dickinson belirli bir cinsiyetle özdeşleşmeyi reddeder. O’na göre asıl önemli olan, “erkek” ya da “kadın” olarak tanımlanmak değil “bu cinsel kimliklerin bizi nasıl etkilediği, içimizde uyandırdığı duygular ve

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 07.10.2024

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 08.12.2024

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 58-73

Araştırma/Research

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1562803>

beraberinde getirdiği fiziksel deneyimlerdir” (Glover, 2017: s.10). Buna ek olarak, Dickinson şiirlerinde ne zaman bir kişi zamiri kullansa bunu en çok şiirleri aracılığı ile kadınların mağduriyetine tepki göstermek için yapar. Dickinson, on dokuzuncu yüzyılda kadınlar ne kadar ikincil ve önemsiz olarak konumlandırılmış olsa da sadece kocalarının bir uzantısı olarak görülseler de insan ırkının devamının ayrılmaz bir parçası olduğunu vurgulamak istemektedir. Emily Dickinson, toplumsal cinsiyet rollerine karşı direnç gösterirken bunu çeşitli tekrar eden imgeler ve temalar örnek verilebilir. Reynolds’a (1988) göre bu imgenin temel varsayımı “kadınların içlerindeki gücün çıkışına ya da edebiyatta temsiline izin verilmediğinden kadınlar tıpkı bir volkan gibi içten içe yanmaya devam ettiler” (s.414). Dickinson’ın 738 numaralı şiirinde de erkeğin gözünde kadın nedir, bir erkeğin uzantısı olmaktan öteye geçebilmiş midir toplumsal cinsiyet rolleri bakımından, bu konu tartışılmaktadır:

“Büyüksün” demiştin _ bir gün
“Büyük” olsun öyleyse _ hoşuna gidecekse _
Ya da küçük _ veya herhangi bir boy _
Aslında benim boyum senin keyfine göre _

Geyik gibi _ upuzun _ olsaydım ister miydin?
Ya da kısacık _ aynı bir çit kuşu ayarında
Belki de görmüş olduğum
Başka şeylerin boyunda?

Söyle bana _ tahmin etmek pek yavan _
Dönüşeyim mi gergedana?
Yoksa fare mi _
Olayım senin için _ anında?

Söyle öyleyse _ olayım bir ece _
Ya da halayık _ senin gönlünce
Ya istediğimin _ ya hiçbir şeyim
Ya da başka bir şey _ öylesi varsa _
Yalnız bu koşulla
Uyarım sana _ (Dickinson, 2009: s.95)

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 07.10.2024

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 08.12.2024

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 58-73

Araştırma/Research

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1562803>

Yukarıdaki 738 numaralı şiirinde de görüldüğü üzere, Dickinson şiirlerinde sık sık büyüklük ve küçüklüğe dair benzetmeler ya da kavramlar kullanır. Bunun sebeplerinden biri de on dokuzuncu yüzyıl toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde kadının tıpkı Simone de Beauvoir'ın (1953) *İkinci Cinsiyet* kitabında erkeğin bir uzantısı olarak tarif edilmesidir:

Kadın, erkeğin onun hakkında verdiği karardan ibarettir, böylece kadın “cinsiyet” olarak adlandırılır; bununla, kadının erkeğin gözünde her şeyden önce cinsiyetli bir varlık olarak görüldüğü kastedilmektedir. Kadın erkek için cinsiyettir, dolayısıyla mutlak olarak da öyledir. Kadın kendini erkeğe göre belirler ve farklılaştırır, erkek kadına göre değil; kadın, özsel olan karşısında özsel olmayandır. Erkek Özne'dir, Mutlak olandır, Kadın Başka'dır. (s.26)

Dolayısıyla, böyle bir dönemde kadın benlik olarak kendi varlığını ve bireysel, özgün kimliğini hiçbir şekilde kanıtlayamaz. Sadece, şiirde de gördüğümüz gibi erkek isterse “büyük” ya da “küçük” olarak tanımlanırken aslında erkeğin bakış açısı ile nesneleştirilir ve şiirin son kıtasında görüldüğü üzere, yalnız bir erkek isterse kadın “bir şeydir” ya da “hiçbir şey.” Buna ek olarak, Glover'a (2017) göre kadınlar genellikle daha “küçük” cinsiyet olarak kabul edildiğinden, Dickinson genellikle dişiye küçüklükle ilişkilendirir (Glover, 2017: s.11). Dickinson kasıtlı olarak “küçüklük” kavramını kullanır, toplumun onunla ilişkisini zayıf ve değersiz bularak reddeder. Dickinson'a göre en küçük şeyler aslında en önemli olandır.

Toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında, Dickinson'ın sık sık kullandığı temalardan biri de kadınların dünyasına ait kabul edilen ve domestik işlerden biri olarak görülen, erkeğin bakış açısına göre gereksiz ve önemsiz şekilde değerlendirilen dikiş nakış işleridir. *İğnem İpliğim: Diktiğim Kimliğim* (2000) isimli kitabında Ayşe Lahur Kırtunç, kadın dünyasına ait bu dikiş nakış gibi domestik işlerin aslında hem kadının yaratıcılığı bağlamında hem de bir kültürel kimlik olarak ne kadar önemli bir yere sahip olduğunu vurgular. Ayrıca bu sembolün Amerikan edebiyatından pek çok örnekle ne kadar yaygın bir tema olduğunu açıklamaktadır. Amerikan edebiyatında ya da daha genel bir ifade ile kadın yazısında “dikiş, nakış, iğne, iplik” gibi kavramlar sıradan kavramlar değildir. Örneğin söz konusu temalar bağlamında Susan Glaspell'in *Trifles (Önemsiz Şeyler)* adlı oyununda da domestik alan önemli bir feminist ve toplumsal eleştiriyi gözler önüne serer. Oyun, kadınların ev içi rolleriyle ilişkili “önemsiz” görünen detayların aslında ne kadar derin bir anlam taşıdığını ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin bu küçük detaylarda nasıl somutlaştığını gösterir. Bu kavramlar edebi anlamda toplumsal cinsiyet rolleri bakımından kısıtlanmış kadınlar için yaratıcı bir nefestir. Çünkü kadınlar bunun sayesinde bir şeyler üretir, yaratıcılığını kullanır ve dolayısıyla duygularını ürettiği ürüne aktarmış olur. Emily Dickinson'ın 617 numaralı şiiri böyle bir inceleme için çok uygundur:

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 07.10.2024

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 08.12.2024

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 58-73

Araştırma/Research

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1562803>

Kaldırmayın İpliğimi, İğnemi

Canım istiyor dikiş dikmek

Kuşlar ıslık çalmaya başlayınca

Daha güzel olur her ilmek

Bunlar eğik oldu_gözlerim yamuk gördü

Aklım birazdan düzelecek

Öylesine dikişler dikeceğim ki

Kraliçenin bile yüzünü ak edecek

İzi belli olmayan etek baskıları

Düğümleri ne mümkün görmek _

Pililer kıracağım nazik aralıklarla

Sanki beneklenmiş benek _

Kırışıklar arasında bırak iğnemi

Dursun koyduğum yerde _

Yamuk giden teyeli düzeltirim

Güçlendiğimde _

O zamana kadar hayal edeyim dikiş diktığimi

Beri getir özlediğim dikişi _

Getir ki uyurken bile

Sanayim dikiş diktığimi _ (Dickinson, 2009: s.65)

Daha önce de belirtildiği gibi, on dokuzuncu yüzyıl Amerikan toplumunda dikiş temel bir kadın becerisidir kadınlar için sadece ev ekonomisine katkı ya da yoksullara yardım değil aynı zamanda yaratıcı bir eylemdir. Erkeklerin gözünde ise “zararsız bir sosyal aktivitedir” (Kornfeld, 2022). Kornfeld’e (2022) göre Dickinson genç kızlığında hem hayırsever hem de sosyal bir dernek olan Amherst Dikiş Derneğinin bir üyesiydi ancak, bir arkadaşına yazdığı mektuptan bu konuda çok hevesli olmadığı anlaşılmaktadır. Arkadaşına böyle bir mektup yazmış olsa da bu şiirde görüldüğü gibi şiirin merkezinde dikiş nakış teması mevcuttur. Hem kendi göz rahatsızlığına göndermede bulunur hem de çağının kadınları için olmazsa olmaz dikiş nakış işlerini kişisel bakış

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 07.10.2024

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 08.12.2024

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 58-73

Araştırma/Research

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1562803>

açısına göre nasıl algıladığını belirtir. Şiirden de anlaşılacağı gibi, Dickinson detaylı bir dikiş bilgisine sahiptir; dikiş eyleminden kadını destekleyen, rahatlatan hatta iyileştiren bir eylem olarak bahseder.

Makalede kullanılması uygun görülen son Dickinson şiiri ise 1725 numaralı olandır. Bu şiirin son örnek olarak seçilmesinin sebebi makale boyunca açıklanmaya çalışılan on dokuzuncu yüzyıl Amerikan toplumunda kadının durumunu en iyi şekilde betimleyen örneklerden biri olmasıdır.

Bir yudum içtim hayattan _
Söyleyeyim ödediğim ücreti _
Tamı tamına bir yaşam _
Dediklerine göre buymuş piyasa değeri.

Zerresi zerresine tarttılar beni _
Ucu ucuna ölçüp biçtiler,
Saydılar varlığımın ederini elime _
Tek bir dirhem Cennet verdiler! (Dickinson, 2009: s.270)

Dickinson'ın bu şiirinde ticarete dair kelimeler kullanarak, on dokuzuncu yüzyıl Amerikan toplumunda en genel haliyle kadının “değerinden” bahsedilmektedir. İlk kıtada görüldüğü üzere kadın ona sunulan hayattan bir damla alabilmek için çok büyük bir bedel ödemesi gerekmektedir. Ve bunu, ne yazık ki sadece şiirdeki kadın değil bu dönemde yaşamış pek çok kadın başkaları için harcanmış bir yaşam olarak ödemektedir. Son kıtada ise, daha çarpıcı bir şekilde şiirdeki kadın anlatıcı ticari bir malmış gibi kendi kadın benliğinden erkeklerin bakış açısına göre değerlendirmektedir. Son olarak, bu şiir on dokuzuncu yüzyılda Amerikan toplumunda kadına bakış açısının bir özeti olarak değerlendirilebilir.

Sonuç

Sonuç olarak, bu makalenin amaçlarından biri Amerikan Edebiyatı on dokuzuncu yüzyıl kadın şairlerinden biri olan Emily Dickinson'ı Türk okuyuculara tanıtmak ve belki de evrensel sorunlar olarak görebileceğimiz özellikle Amerikan toplumunda on dokuzuncu yüzyılda görünen toplumsal cinsiyet rollerini nasıl sert bir şekilde eleştirdiğine dair örnekler sunmaktır. Bu tip çalışmaların ayrıca, başka Türk kadın şairleri de içine açan yeni çalışmalara ilham vermesini

dilemekle birlikte, Dickinson'ın neden hala Amerikan kadın yazınında unutulmayan bir şair olduğunu tekrar hatırlayabiliriz.

Öncelikle, Dickinson'ı diğer kadın yazarlardan ayıran en önemli unsurlardan biri sadece şiiir türünde yazıp üretmiş olmasıdır ve bu durum başlı başına cesur bir eylem olarak nitelendirilmiştir. Dickinson'ın diğer bir özelliği de döneminin kadınlarını, her ne kadar kendisi beyaz üst sınıf bir kadın grubuna atfedilse de toplumdaki kadınların sıkıntılarını, uğradıkları baskıları ortak cinsiyetçi sorunları gözlemlemiş, tecrübe etmiş ve mümkün olan en sert şekilde tepkisini dile getirmiştir. Bu makalede en çok örneklendirmeye çalıştığımız temalar, Dickinson'ın şiirlerinde kullandığı dil ile kadınlara atfedilen toplumsal cinsiyet rollerini yıkmaya çalışması, geleneksel evlilik anlayışına ya da kurumuna sert bir şekilde karşı çıkması ve belki de en önemlisi bir kadın ya da kadın bedeni hakkında başkalarının karar verici olmasıdır. Dickinson, evlilik kurumunu o kadar baskıcı bulur ki, Dickinson'ın kadın cinselliği hakkında da on dokuzuncu yüzyıl toplumsal cinsiyet rollerini sarsan söylemleri vardır. Bu amaçla, makale boyunca, Dickinson'ın şiirinde en çok vurgulamak istediğimiz nokta, toplumsal cinsiyet rollerine bürünmeyip bu baskıcı rollere boyun eğmeyip gerek şiirinde kullandığı yoğun imgeler, dolaylı anlatımlar ve Reynolds'a göre cinsiyetin hüküm sürmediği bir dünya isteğiyle hareket eden şair, bu isteğini bazen kasıtlı olarak kullandığı cinsiyet zamirleri ile göstermiş ve böylelikle dönemin önemli kadın şairleri arasında yerini almıştır (1988: s.412). Dickinson hayali kurduğu böyle bir toplumu gerçekleştirememiş olsa da toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında Amerikan edebiyatında önemli bir mihenk taşıdır. Gerek dikiş-nakiş temasının nasıl yaratıcı bir eyleme dönüşebileceği örneğiyle gerek se şiirlerinde kullandığı imgelerdeki büyüklük-küçüklük karşıtlığı ile toplumsal cinsiyet rollerine sert eleştirilerini dile getirmiştir.

Dickinson hayatı boyunca yazdığı şiirler ile kendini "Ben Hiç Kimseyim! Sen Kimsin?" (2009: s.41) dediği satırlarda Dickinson kendisini küçücük bir insan, bir çalığışu, bir papatya ya da bir fare gibi kolayca hakim olunan bir varlık olarak betimler. Bu tasvir tabi ki on dokuzuncu yüzyıl toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında da "Ben Hiç Kimseyim" dediği satırlarda toplumda kadının durumuna atıfta bulunur.

Emily Dickinson hakkında son sözlerimi söylerken, belki de Eleanor Wilner'in sözlerine dikkat edilirse, Dickinson'ın on dokuzuncu yüzyıl Amerikan şiiri ve kadın yazını açısından ne kadar kıymetli bir şair olduğunu anlarız. Emily Dickinson hakkında son sözler söylenirken, Eleanor Wilner'in tanımı, Dickinson'ın on dokuzuncu yüzyıl Amerikan şiiri ve kadın yazını açısından ne

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 07.10.2024

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 08.12.2024

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 58-73

Araştırma/Research

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1562803>

kadar kıymetli bir şair olduğunu göstermektedir. Wilner'a göre Dickinson, özgür, ısrarcı ve kültürün etkisiyle şekillenen ve bu etkilere şartlanmış olan düşünce biçimlerine karşı bir güçtür (1971: s.127). Bu makale boyunca, toplumsal cinsiyet rolleri aracılığı ile Dickinson'ın toplumun kadınlara yüklediği baskılara veya toplumsal kurallara karşı güçlü bir irade ile karşı duruşunu gerek evlilik kurumu üzerinden gerekse kadının cinsel kimliği ve son olarak kadınların on dokuzuncu yüzyıl kurallarına göre nasıl nesneleştirildiğine dair örnekler sunulmuştur.

Kaynakça

- Altuğ, Z. A. (2003). Selling remedies for feminine fear. *The Journal of American Culture and Literature, Shadows that Stalk: Representations of Fear in American Culture and Literature*.
- Baldi, S. (1960). The poetry of Emily Dickinson (1956). *The Sewanee Review*, 68(3), 438–449. <https://www.jstor.org/stable/27540600>
- de Beauvoir, S. (1953). *The second sex*. Knopf.
- Boisseau, M. (2001). The industry of Emily Dickinson. *The Kenyon Review*, 23(1), 178-187. <http://www.jstor.org/stable/4338185>
- Dickinson, E. (2009). *Rütbesi: yalnızlık: Emily Dickinson'ın şiirlerinden seçmeler*. (Ayşe Lahur Kırtunç, Çev.). Eflatun Yayınevi.
- Gilbert, S. M., & Gubar, S. (1979). *The madwoman in the attic: the woman writer and the nineteenth-century literary imagination*. Yale University Press.
- Glover, M. (2017). I'm ceded: sexual, social and gender role rebellion in the poems of Emily Dickinson. *Articulate*, 10, 7–13. <http://digitalcommons.denison.edu/articulate/vol10/iss1/2>
- Kırtunç, A. L. (2000). *İğnem ipliğim diktiğim kimliğim*. Ege Üniversitesi Yayınları.
- Kornfeld, S. (2022, July 25). *The prowling bee: blogging all the poems of Emily Dickinson*. Blogspot. <http://bloggingdickinson.blogspot.com/2022/07/dont-put-up-my-thread-needle.html>
- Platon. (2006). *Devlet*. (S. Eyüboğlu & M. A. Cimcoz, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 07.10.2024

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 08.12.2024

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 58-73

Araştırma/Research

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1562803>

Reynolds, D. S. (1988). *Beneath the American Renaissance: the subversive imagination in the age of Emerson and Melville*. Harvard University Press.

Wilner, E. (1971). The poetics of Emily Dickinson. *ELH*, 38(1), 126–154.
<https://www.jstor.org/stable/2872366>

Wollstonecraft, M. (2007). *Kadın Haklarının Gerekçelenirilmesi*. (Deniz Hakyemez, Çev.). İş Bankası Kültür Yayınları.

Hakem Değerlendirmesi: Dış Bağımsız çift kör hakem.

Yazar Katkısı: Özlem KARAGÖZ GÜMÜŞÇUBUK %100 oranında katkı sağlamıştır.

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışma için destek alınmamıştır.

Etik Onay: Bu makale, insan veya hayvanlar ile ilgili etik onay gerektiren herhangi bir araştırma içermemektedir.

Çatışması Beyanı: Çalışma ile ilgili herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Peer Review: Independent double-blind

Author Contributions: Özlem KARAGÖZ GÜMÜŞÇUBUK %100

Funding and Acknowledgement: This article does not involve any human or animal research requiring ethical approval.

Conflict of Interest Statement: There is no conflict of interest with any institution or person related to the study.
